

УДК 373.3.016:004

**Муковіз Олексій Павлович,**  
доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри дошкільної та початкової освіти  
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти  
Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна  
alexsmukovoz@gmail.com,  
<https://orcid.org/0000-0001-9262-9209>

**Красюк Людмила Василівна,**  
кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти  
Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна  
krasuk71@ukr.net  
<https://orcid.org/0000-0003-1403-006X>

### ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

***Анотація.** Формування громадянської компетентності у молодших школярів під час вивчення інформатики допомагає зрозуміти сутність різних інформаційних процесів, виконуючи при цьому системоутворюючу роль цього курсу. Цей процес є складним і динамічним, що вимагає цілісного, багатокомпонентного підходу до роботи вчителя та учнів, де необхідно враховувати всі складові, що входять до структури громадянської компетентності. Ефективне розв'язання цієї педагогічної проблеми можливе за умови впровадження в процес навчання інформатики таких педагогічних умов: поетапне формування громадянської компетентності на уроках інформатики; систематичне використання в змісті предмета відповідних електронних освітніх ресурсів, спрямованих на громадянське самовизначення учнів; мотиваційне забезпечення процесу формування громадянської компетентності в учнів початкової школи. Виявлені педагогічні умови логічно пов'язані та взаємозалежні, кожна з яких є необхідною для ефективного формування громадянської компетентності у молодших школярів.*

***Ключові слова:** громадянська компетентність; молодші школярі; інформатика; педагогічні умови; методика; урок; початкова школа.*

**Постановка проблеми.** Впровадження нових Державних стандартів початкової та базової загальної середньої освіти, а також зміни в суспільному житті і свідомості вимагають від педагогів пошуку нових підходів до організації навчання школярів. Це необхідно для розвитку інноваційної особистості, здатної до життєтворчості та самореалізації в нових соціальних умовах. Основна мета навчання й виховання – формування цілісної, життєво активної особистості, здатної пізнавати себе і світ, розвиватися, вдосконалюватися та ефективно взаємодіяти з іншими людьми і соціальним середовищем, до якого вона належить.

Формування сучасного громадянина, який здатний самостійно та відповідально брати участь у житті суспільства і громади, використовувати можливості для особистого розвитку та бути конкурентоспроможним на ринку праці відповідно до загальнолюдських пріоритетів і цінностей, є головним завданням розбудови Нової української школи та реформи освіти в Україні.

Саме початкова ланка освіти має створити умови для формування людини-громадянина, яка зможе розкрити свій творчий потенціал, задовольнити особисті та суспільні інтереси в демократичному суспільстві, навчитися цінувати та зрозуміти його, бути невід'ємною частиною цього суспільства. Враховуючи це, учні початкової школи повинні мати ґрунтовні знання з громадянської освіти, бути компетентними у питаннях, пов'язаних із суспільством, та мати сформовану громадянську компетентність.

**Аналіз останніх досліджень.** До дослідників громадянської компетентності належать Б. Рассел, Дж. Ролс, С. Верба, Р.А. Даль, Х. Мюнклер, Н. Боббіо, Дж. Сарторі, Б. Холл, Д. Хелд та інші. В українському гуманітарному просторі громадянська компетентність особистості як об'єкт дослідження перебуває на початковій стадії розвитку. Основну увагу цьому питанню приділяють вчені-педагоги, такі як О. Пометун, І. Єрмаков, О. Овчарук, Н. Гупан, І. Тараненко та інші. Тема громадянської компетентності стала предметом численних державних освітніх документів і дослідницьких проєктів, підтриманих Міністерством освіти і науки України, ЄС та МВФ.

Проведений аналіз зазначених досліджень свідчить про актуальність, теоретичну і практичну значущість окресленої проблеми для теорії і практики початкової освіти, проте саме проблема ефективності формування громадянської компетентності в молодших школярів на уроках інформатики ще не була предметом цілісного аналізу науковців.

**Мета статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування громадянської компетентності в молодших школярів на уроках інформатики.

**Виклад основного матеріалу.** Формування громадянської компетентності учнів є важливим, оскільки це перший етап у процесі загального розвитку людини.

Нині впровадження громадянської освіти відбувається на таких рівнях [5, с. 31]:

1. Рівень загального теоретичного уявлення: зміст освіти представлений у формі узагальненого системного розуміння, структури та соціальних функцій соціального досвіду, який учні отримують завдяки професійній майстерності вчителів та через спілкування в соціальних мережах Інтернет.

2. Рівень навчального предмета: на цьому рівні впроваджуються окремі елементи змісту громадянської освіти, які виконують специфічні функції в загальній освіті. Особливості цих елементів визначаються для кожного предмета окремо, але вони відповідають загальнотеоретичним уявленням про склад і структуру змісту громадянської освіти.

3. Рівень навчального матеріалу: на цьому рівні конкретний матеріал, що входить до змісту громадянської освіти, фіксується в навчальних програмах і підручниках, навчальних і дидактичних посібниках та є частиною певного курсу навчання.

4. Рівень неформальної освіти: на цьому рівні відбувається адаптація знань, отриманих у процесі життя і діяльності. Ці чотири рівні є основними компонентами системи впровадження громадянської освіти у школі.

Формування громадянської компетентності у молодших школярів під час вивчення базового курсу інформатики розкриває сутність різноманітних інформаційних процесів, виконуючи таким чином системоутворюючу функцію цього курсу. Формування громадянської компетентності учнів є складним динамічним процесом, який вимагає цілісної, багатокomпонентної системи роботи вчителя та учнів, де необхідно враховувати кожен компонент, що входить до структури громадянської компетентності.

Ефективне розв'язання цієї педагогічної проблеми можливе за умови застосування в процесі навчання інформатики таких педагогічних умов:

1. Поетапне формування громадянської компетентності на уроках інформатики.

2. Систематичне використання в змісті предмета відповідних електронних освітніх ресурсів, спрямованих на громадянське самовизначення учнів.

3. Мотиваційне забезпечення процесу формування громадянської компетентності в учнів початкової школи.

Виявлені педагогічні умови логічно пов'язані та взаємозалежні, і кожна з них є необхідною для ефективного формування громадянської компетентності у молодших школярів. Обґрунтуємо кожен умову.

1. Поетапне формування громадянської компетентності на уроках інформатики:

1) формуються основні вміння та навички, необхідні для роботи з інформаційними освітніми ресурсами, включаючи вміння планувати власну освітню діяльність відповідно до поставлених цілей;

2) відбувається формування основних умінь і навичок використання інформації в освітньому процесі, таких як аналіз, порівняння, узагальнення, міркування;

3) розвиваються і вдосконалюються вміння та навички громадянської компетентності через виконання практичних завдань, орієнтованих на збір, пошук, оцінку, відбір інформації, а також представлення отриманих результатів. Формуються навички самостійного розв'язання проблемних і творчих завдань, які стають важливими в умовах інформатизації освіти, особливо на уроках у початковій школі.

Навчальна діяльність є провідною в період становлення та самовизначення особистості. Вона активується, спрямовується та підтримується мотивацією, яка є її найважливішою складовою. Саме мотивація визначає значну частину успіхів у навчанні і обумовлює подальший розвиток особистості як частини суспільства з початком навчання.

Предмет інформатики має певні особливості викладання, відмінні від інших предметів у початковій школі. Тому необхідно постійно шукати відповідні цьому віковому періоду умови, методи, форми і зміст навчання, які сприятимуть розвитку громадянської компетентності.

Освоєння комп'ютера в початковій школі відбувається в ігровій формі, що дозволяє встановлювати зв'язки з іншими предметами, такими як українська мова (кросворди), математика (вирішення прикладів в ігровій формі), мистецтво. Програмні продукти допомагають навчати учнів розмірковувати, планувати свої дії, передбачати різні обставини і діяти відповідно до них. Таким чином, учні знайомляться

з комп'ютером, вчать спілкуватися з ЕОМ у режимі діалогу, знайомляться з поняттями меню, курсор, програмні засоби, розвивають логічне і алгоритмічне мислення.

Вирішуючи цікаві завдання з казковими сюжетами і героями, учні опановують мистецтво складання алгоритмів; у ігровій формі знайомляться з поняттями комп'ютер, монітор, клавіатура; при виконанні завдань на встановлення схожості та відмінностей формуються спостережливість, аналіз і синтез матеріалу.

Потім йдуть складніші завдання, розраховані не лише на пояснення вчителя і виконання разом з ним, але й на самостійну роботу. Завдання вчать дітей мислити, правильно і зв'язно викладати свої думки. Гра є істотним компонентом пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Інтерес до ігрових ситуацій на уроці та захопленість ігровим сюжетом є закономірним явищем, обумовленим психологічною потребою дітей цього віку.

Використання комп'ютера та інформаційних технологій в освітній діяльності підвищує мотивацію учнів, розвиває їх творчі здібності. Це також дозволяє здійснити поступовий перехід від ігрової діяльності, яка є провідною у дітей шкільного віку, до навчальної діяльності. Таким чином, комп'ютер стає помічником вчителя у розвитку та вихованні дитини.

Програма інформатики для учнів початкових класів організована за такими напрямками: інформаційний, комп'ютерний, творчий. Усі вони переплітаються у змісті навчання та методиці. Молодші школярі повинні оволодіти навичками роботи за комп'ютером, ознайомитися з його можливостями, розвинути логічне мислення, навчитися використовувати комп'ютер для складання текстів, малюнків, розвивати творчі здібності.

Здібності учнів розвиваються в процесі діяльності, тому уроки слід будувати з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, щоб непосильні завдання не мали негативного впливу (використання диференційованого навчання). Необхідно поступово і цілеспрямовано розвивати творчі здібності та мислення дитини. Особлива увага повинна приділятися застосуванню здоров'язберігаючих технологій навчання: створення сприятливих умов навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання); оптимальна організація освітнього процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм); повноцінний та раціонально організований руховий режим[2, с. 58].

2. Систематичне використання в змісті предмета відповідних електронних освітніх ресурсів, спрямованих на громадянське самовизначення учнів.

Важливою умовою впровадження компетентнісного підходу на уроках інформатики є організація навчання з використанням сучасних педагогічних технологій і методів, що сприяють формуванню громадянської компетентності учнів.

Успішність виховного процесу для формування громадянської компетентності учнів початкової школи залежить від різноманіття методів і прийомів навчання, які застосовуються на уроках. Для досягнення цієї мети на уроках інформатики варто використовувати:

1. Концепції навчання: інтерактивну та програмовану.

2. Засоби навчання: навчальні, інформаційно-пошукові, демонстраційні, тренувальні (презентації, публікації, медіауроки, інтерактивні вправи, віртуальні екскурсії).

3. Методи навчання: інформаційні (демонстрація, педагогічне оповідання); пошукові (ситуація, проблемне питання); операційні (алгоритм); метод самостійного навчання (аналіз, слухання); продуктивні (застосування вивченого матеріалу на практиці); евристичні або частково-пошукові (учень знаходить окремі елементи нових знань через розв'язання пізнавальних завдань); проблемні (учень усвідомлює проблему і знаходить шляхи її вирішення); інтерактивні (активна взаємодія всіх учнів, при якій кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Оскільки курс інформатики передбачає роботу з комп'ютерами, програма не прив'язана до конкретного програмного забезпечення. Виконуючи завдання на комп'ютері, вчитель може використовувати будь-які доступні електронні освітні ресурси, такі як текстові, графічні редактори, навчальні програми тощо. Для кожного уроку електронні освітні ресурси підбираються відповідно до теми.

Напрямки використання електронних освітніх ресурсів у початковій школі на уроках інформатики різноманітні: підвищення мотивації до навчання; активізація пізнавальної діяльності учнів; збільшення обсягу виконуваної роботи на уроці; забезпечення необхідного ступеня диференціації; індивідуалізація навчання (з урахуванням темпу вивчення матеріалу, рівня складності, логіки та типу сприйняття інформації дитиною); проведення уроків на високому естетичному і емоційному рівні; забезпечення наочності; надання необхідної кількості дидактичного матеріалу; розширення можливостей самостійної діяльності учнів; формування навичок дослідницької діяльності; доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек та інших інформаційних ресурсів.

Кількість електронних освітніх ресурсів досягло значних обсягів завдяки роботі загальнонавчальних лідерів, окремих дослідників і дослідницьких груп, таких як «Дитяча колекція», «GCompris», «GoLabz», «Скарбниця знань», «Сходи до інформатики» та інші.

З урахуванням психологічних особливостей молодших школярів, робота з електронними освітніми ресурсами повинна бути чітко продумана і дозована. Їх використання на уроках має бути максимально обережним і доцільним [3, с. 32].

Використання різних засобів ІКТ у навчанні дітей молодшого шкільного віку дає значний педагогічний ефект. Під час роботи з комп'ютером особливого значення набуває вміння планувати свої дії та передбачати їх результати. Процес діяльності ускладнюється: школярі починають усвідомлювати результати своїх дій, коли вони натискають кнопки клавіатури або використовують мишу, одночасно спостерігаючи за зображеннями на екрані. Виникає новий зв'язок між діями дитини та їх результатом.

Заняття слід будувати так, щоб поступово переносити увагу дитини з результату виконаних дій на спосіб досягнення цього результату, тобто від практичних дій до навчальних. Це має потужний вплив на загальний психічний розвиток дітей, сприяє більш ефективному розвитку та засвоєнню знань, допомагаючи уникнути негативних наслідків [1, с. 5].

Кожен із зазначених способів має свої особливості як за змістом, так і за технологією проведення. Водночас їх об'єднує спільна мета – виховання громадянських, патріотичних та гуманістичних рис характеру; формування колективізму, практичних організаторських навичок та умінь, активної життєвої позиції.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів інформатики буде успішною за умови комплексного забезпечення всіх складових освітнього процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту, оновлення навчально-методичного забезпечення, вибору ефективних методів, прийомів і форм організації навчальної діяльності, а також належної професійної підготовки вчителя. Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні інформатики є вибір вчителем ефективних методів, прийомів і форм організації навчальної діяльності. Метод навчання – це спосіб взаємодії вчителя та учнів, спрямований на розв'язання освітніх завдань.

Компетентнісно орієнтоване навчання інформатики вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів. Відповідно до рекомендацій освітньої програми, такими методами є: продуктивні (вивчений матеріал застосовується на практиці); евристичні або частково-пошукові (учень знаходить окремі елементи нових знань через розв'язання пізнавальних завдань); проблемні (учень усвідомлює проблему і знаходить шляхи її вирішення); інтерактивні (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожен школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Інтерактивні методи найбільше відповідають вимогам компетентнісно орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і умінь, формуванню внутрішніх цінностей особистості та створенню атмосфери співробітництва.

Прагнучи глибше і змістовніше сформувати громадянську компетентність, пропонуємо застосовувати інтерактивні методи навчання. Їх організація сприяє розвитку активного громадянства учнів через дію, оскільки інтерактивні методи включають моделювання життєвих ситуацій, виконання соціальних ролей, спільне вирішення проблем. Це допоможе сформувати знання, вміння, навички, ціннісні орієнтації та створювати атмосферу співробітництва.

Класифікація цих методів є досить умовною, оскільки жоден із них не є універсальним. Оптимальність освітнього процесу досягається через комплексне і системне застосування всіх зазначених методів, які можуть частково переплітатися і взаємодоповнюватися. Тому важливо зазначити, що провідне місце в освітньому процесі займає використання таких форм виховання громадянськості молодших школярів, які передбачають добровільний вибір поведінки, що відповідає важливим категоріям, таким як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість і активність.

Великий потенціал у громадянському навчанні молодших школярів мають нестандартні уроки. Їх особливість полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликає зацікавлення в учнів і сприяє їхньому оптимальному розвитку та вихованню. На відміну від звичайних занять, нестандартний урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів.

3. Мотиваційне забезпечення процесу формування громадянської компетентності в учнів початкової школи.

Для формування громадянської компетентності в учнів початкової школи необхідно зацікавити їх навчальним матеріалом і процесом його освоєння, а також раціональним використанням отриманих знань у подальшій освітній діяльності. Основним мотивом діяльності дитини в цьому віці є прагнення досягнення успіху, хоча іноді зустрічається і мотив уникнення невдачі.

Формування громадянської компетентності неможливе без мотивації навчальної діяльності, яку можна забезпечити використанням різних прийомів, форм, методів та засобів, залученням учнів до роботи з інформацією, а також вправами і завданнями з цікавим змістом. Використання комп'ютерно орієнтованих освітніх технологій на уроках інформатики дозволяє перетворити навчальний процес у захоплюючу гру, що особливо мотивує учнів початкової школи.

Для забезпечення позитивної мотивації учнів під час вивчення інформатики рекомендується використовувати такі прийоми: актуалізація вже наявних мотивів (похвала за попередні досягнення); перспективна мотивація (демонстрація можливостей застосування отриманих знань у майбутньому); похвала при отриманні проміжних результатів; показ правильного зразка дії в тій чи іншій ситуації; акцент на досягненні кінцевого результату; обмін ролями «вчитель – учень»; створення ситуації суперництва; порівняння результатів діяльності учнів, які володіють певними вміннями, з тими, хто їх ще не має; апеляція до життєвого досвіду дітей (обговорення знайомих ситуацій, розуміння яких можливе лише при вивченні запропонованого матеріалу); створення проблемної ситуації або розв'язання парадоксів (перед учнями ставиться проблема, вирішення якої вимагає засвоєння необхідних знань, умінь та навичок); розв'язання нестандартних завдань на кмітливість і логіку (такі завдання можуть використовуватися як розминка на початку уроку, для зміни виду діяльності під час уроку, або як додаткове завдання); кросворди, сканворди, ребуси, ігри тощо (дозволяють перевірити рівень засвоєння знань) [4, с. 5-6].

Для того, щоб учень дійсно залучився до навчання, важливо, щоб завдання, які він отримує під час уроків, були цікавими, зрозумілими та пізнавальними. Цьому сприяє наявність ігрового елемента, який є обов'язковою складовою кожного уроку в початковій школі. На уроках інформатики молодші школярі отримують навички роботи з комп'ютером, використовуючи ігровий підхід.

Ігровий елемент використовується для стимулювання самостійності та активності кожного учня, адже через ігри вони розвивають пам'ять, увагу і логічне мислення, використовуючи комп'ютер. Ігрові комп'ютерні програми, незважаючи на свій дидактичний характер, мають позитивний ефект, особливо коли використовуються разом із різноманітними формами уроку та ігровими методами навчання та контролю знань.

Все це відбувається в умовах інформаційного середовища, яке повністю розкриває зміст навчальної інформації та дає уявлення про різні способи роботи з нею. Це сприяє формуванню інформаційної культури школяра, підвищує інтерес до способів опрацювання інформації та розвиває загально-навчальні уміння.

Інформаційне середовище складається з чотирьох компонентів:

1. Використання інформатики в іграх та завданнях. У початкових класах викладається предмет інформатика через ігрові методи, що сприяє загальному розвитку учнів. Однак обмежений час роботи з комп'ютером та інші фактори можуть ускладнювати навчання. Використання інформатики у формі ігор допомагає досягти навчальних та розвивальних цілей.

2. Комп'ютери на уроках інших предметів. Учні також користуються комп'ютерами для виконання завдань з інших предметів, таких як наприклад, підготовка доповідей чи рефератів. Це сприяє їхній мотивації та розвитку не лише інформаційних, а й загальних навичок.

3. Застосування інформаційних технологій для навчання. Інформаційні технології використовуються для вирішення практичних завдань та орієнтування в програмному забезпеченні. Це дозволяє учням більш ефективно вивчати матеріал і здобувати необхідні навички.

4. Використання телекомунікаційних засобів. На уроках інформатики учні здійснюють підготовку завдань з використанням засобів телекомунікацій, що сприяє їхній компетентності у використанні інформаційних технологій.

Всі ці аспекти сприяють розвитку громадянської компетентності та формуванню загальноосвітніх навичок, які мають значення для всіх предметів навчання.

Вивчення інформатики в початковій школі має на меті забезпечити учнів початкових класів не лише першими навичками комп'ютерної грамотності, а й створити підґрунтя для подальшого навчання. Таким чином, учні початкових класів повинні навчитися самостійно створювати та транслювати інформацію за допомогою сучасних електронних технологій, щоб стати інформаційно культурними громадянами. Це мета, яку можна досягти за допомогою різноманітних методів та засобів на уроках інформатики.

**Висновки.** Формування основ громадянської компетентності учнів початкових класів є складним процесом, що включає різноманітні аспекти. Цей процес сприяє підвищенню мотивації учнів, використанню їхнього особистого досвіду, творчому застосуванню набутих знань, а також формуванню моральних цінностей та соціальних навичок. Це також важливо для підвищення самоосвітньої активності та розвитку комунікативних здібностей учнів.

У результаті, виховання громадянськості на уроках інформатики стає ефективним інструментом для формування наукового світорозуміння, відчуття приналежності до культури та національних традицій, а також виховання свідомого патріота. Робота в цьому напрямку повинна бути постійною і безмежною у своїх можливостях.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання означеної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування громадянської компетентності в молодших школярів на уроках інформатики.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Лаврентьева, Г. П. (2013). Пропедевтика формування інформаційної культури учнів у початковій школі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, (8), 3–8. 38
- Момотюк, Л.Б. (2006). Уроки громадянськості як одна з форм громадянського виховання молодших школярів. *Особистісно орієнтовані педагогічні технології у початковій школі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*(с. 56–59). Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. 46
- Носенко, Ю. (2016). Здоров'язбережувальний складник ІК-компетентності учнів як важливий елемент здоров'язбережувального використання програмно апаратних засобів у навчальному процесі основної школи. *Нова педагогічна думка*,(2), 30–35. 51
- Пометун, О., Гупан, Н. (2008). Формування громадянської компетентності старшокласників засобами різних предметів. *Історія в школах України*,(4), 3–10. 57
- Терещенко, А. Б., Овчарук, О. В., & Іванюк, І. В. (2013). *Сучасний стан громадянської освіти в Україні та європейських країнах: аналітичний*. Освіта.

#### REFERENCES

- Lavrentieva, H. P. (2013). Propedevtyka formuvannia informatsiinoi kultury uchniv u pochatkovii shkoli. *Kompiuter u shkoli ta simi*, (8), 3–8. 38
- Momotiuk, L.B. (2006). Uroky hromadianskosti yak odna z form hromadianskoho vykhovannia molodshykh shkoliariv. *Osobystisno oriientovani pedahohichni tekhnolohii u pochatkovii shkoli: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*(s. 56–59). Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichniyi universytet imeni V Hnatiuka. 46
- Nosenko, Yu. (2016). Zdoroviazberezhualnyi skladnyk IK-kompetentnosti uchniv yak vazhlyvyi element zdoroviazberezhualnogo vykorystannia prohramno aparatnykh zasobiv u navchalnomu protsesi osnovnoi shkoly. *Nova pedahohichna dumka*,(2), 30–35. 51
- Pometun, O., Hupan, N. (2008). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti starshoklasnykiv zasobamy riznykh predmetiv. *Istoriia v shkolakh Ukrainy*,(4), 3–10. 57
- Tereshchenko, A. B., Ovcharuk, O. V., & Ivaniuk, I. V. (2013). *Suchasnyi stan hromadianskoi osvity v Ukraini ta yevropeiskykh krainakh: analitychnyi*. Osvita.

**Oleksii Mukoviz,**

Doctor of Pedagogical Sciences,  
Professor, Department of Preschool and Primary Education  
Odessa Regional Academy of In-Service Education,  
Odessa, Ukraine  
alexsmukovoz@gmail.com,  
<https://orcid.org/0000-0001-9262-9209>

**Lyudmila Krasnyuk,**

Candidate of Pedagogical Sciences,  
Associate Professor of the Department of Pedagogy,  
Theory and Methods of Primary Education,  
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Ukraine  
krasuk71@ukr.net  
<https://orcid.org/0000-0003-1403-006X>

#### PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMING OF CIVIC COMPETENCE IN YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN COMPUTER SCIENCE LESSONS

**Abstract.** *Forming civic competence in primary school students while studying computer science helps them understand the essence of various informational processes, thus playing a system-forming role in this course. This process is complex and dynamic, requiring an integrated, multi-component approach to the work of teachers*

and students, where it is necessary to consider all components that make up the structure of civic competence. Effective resolution of this pedagogical issue is possible by implementing the following pedagogical conditions in the process of teaching computer science: step-by-step formation of civic competence in computer science lessons; systematic use of relevant electronic educational resources aimed at students' civic self-determination in the content of the subject; motivational support for the process of forming civic competence in primary school students. The identified pedagogical conditions are logically connected and interdependent, each being necessary for the effective formation of civic competence in primary school students.

**Key words:** civic competence; younger schoolchildren; Computer Science; pedagogical conditions; method; lesson; elementary school.

Дата надходження до редакції .25.09.2023

© Муковіз О.П., Красюк Л.В., 2023

УДК 378.14

**Трофименко Ольга Анатоліївна,**

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії (поза аспірантурою),  
старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,  
м. Одеса, Україна

dessa.olha@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7593-9248>

## СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА

**Анотація.** На підставі аналізу наукових джерел з питань, дотичних інноваційній позиції педагога, у статті обґрунтовано та виокремлено структурні компоненти явища, що досліджується. Визначено, що інноваційна позиція педагога проявляється в професійній діяльності при реалізації інноваційних підходів до навчання, виховання та розвитку особистості. З'ясовано, що формами прояву інноваційної позиції є процес організації власної діяльності педагогом та результати цієї діяльності. Обґрунтовано виокремлення наступних компонентів у структурі інноваційної позиції: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, креативний та рефлексивний. Усі структурні компоненти взаємообумовлені та тісно взаємопов'язані.

**Ключові слова:** інноваційна діяльність, інноваційні технології, педагог нової формації, реформування освіти, готовність до інноваційної діяльності.

**Постановка проблеми.** Проблема ролі педагога в процесі реформування освіти не втрачає своєї актуальності. Реалізацію інноваційних підходів до навчання та виховання дітей і підлітків, як того вимагають стандарти освіти, розглядають не лише з точки зору теорії та методики впровадження, але й скрізь призму особистості самого педагога, адже від його ставлення до змін, від ступені активності в інноваційному процесі залежить якість проведених реформ. Лише активний, ініціативний, самостійно мислячий і відповідальний педагог, який в професійній діяльності дотримується принципів гуманістичної педагогіки, здатен розвивати активну, ініціативну, самостійну та відповідальну особистість. Отже, розглядаючи суб'єктність вихователя чи вчителя в інноваційній професійній діяльності, виникає потреба у вивченні явища інноваційної позиції педагога, визначенні структури та характеристики її складових.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З огляду на практичну значущість дослідження проблеми ставлення педагога до інновацій, особливості його інноваційної поведінки в професійній діяльності та інших аспектів інноваційної позиції педагога, зазначеній проблематиці присвячено чимало робіт як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, як-от: з інноваційної поведінки та інноваційної діяльності особистості (Е. Purc & М. Lagun, 2019; О. Сушенцев, 2019); з розвитку інноваційної компетентності (О. Вудрук, 2019; А. Єрмоленко, 2020; В. Кулішов, 2020; С. Шевчук, 2020; А. Т. R. Rosa, 2020; Ц. Бай, 2022); з готовності педагогів до інноваційної діяльності (О. Гошко, 2018; В. Староста, 2018; О. Цюняк, 2020); з підготовки педагогів до інноваційної педагогічної діяльності (І. Коновальчук, 2019; Т. Собченко, 2020); з розвитку інноваційної культури педагогів (О. Григорович, 2019; Н. Пахальчук, 2019; О. Темченко, 2020) та ін.